

Saro Dadyan: Devrim Yaratan Bir Hayat: Zabel Yesayan

Posted on 25/10/2017

Yirminci yüzyılın başında Ermeni edebiyatına yeni bir soluk getiren Zabel Yesayan, hayatı boyunca hiç bir şeyin romantizmini yapmadı, hiç bir zaman kuramlar, klişeler üzerinden yazıp, konuşmadı. O, hayatı boyunca kendi felsefesinin dışına çıkmadı, her daim mücadele etti ve inandığı hakikatleri romanlarında ve hikayelerinde kelimesi kelimesine işledi.

5 Şubat 1878’de Üsküdar’da dünyaya gelen Zabel Yesayan, o günlerdeki adıyla Zabel Hovhannesyan, eğitimine Üsküdar’daki Surp Haç Ermeni Mektebi’nde başladı. Zabel’in hayatını şekillendiren, onu düşünmeye sevk eden, onu edebiyata yönlendiren ve o dönemde Ermeni halkının yaşadığı zorluklara karşı bir şeyler yapmak için onu yürüklendiren babası Mıgırdiç Hovhannesyan oldu.

Kızıyla devamlı konuşan ve düşüncelerini, siyasi görüşlerini kızına aktaran Mıgırdiç Hovhannesyan, edebiyat dünyasına adım atmaya hazırlanan Zabel’in en büyük destekçisiydi. Zabel Yesayan ilerleyen yıllarda kaleme aldığı Areçin Sermerı yani İlk Tohumlar isimli otobiyografisinde bu sohbetlerden ve babasının desteklerinden sık sık bahsediyordu.

İyi bir yazar olmanın tek yolunun iyi bir eğitim almak ve kendini geliştirebilmek olduğuna inanan Zabel Yesayan, devrinin edebiyatçıları ile iletişime geçmek istiyor ve onların yol göstericiliğine ihtiyaç duyuyordu. Yesayan, “Bayan Düsap ve Tovmas Terziyan” isimli yazısında okul arkadaşı Arşaguhi ile ünlü feminist yazar Sırpuhi Düsap’ın Beyoğlu’ndaki evine gittiklerini ve oradan çıktıklarında ikisinin de vasatın üzerinde bir yazar olmaya karar verdiklerini yazar.

Aynı yıllarda Zabel, İstanbul'da ilk Ermeni anaokullarının kurucusu olan Kayiane Madagyan'ın edebi salonuna girmeyi başardı. Bu sayede Arpiar Arpiaryan, Levon Paşalyan ve Dikran Gamsaragan gibi ünlü edebiyatçılarla tanışma fırsatı yakaladı. Onların edebiyat, siyaset ve ulusal meseleler hakkında yaptığı sohbetlerde yer aldı. Yayınlanan ilk edebi eseri olan Yerk ar Kişer yani Geceye Şarkı isimli eseri bu salonda tanıştığı Arşag Çobanyan'ın editörlüğünü yürüttüğü Dzağig Dergisi'nde yayınlandı. Aynı zamanda Zabel, ileride eşi olacak ve soyadını alacağı ressam Dikran Yesayan'ı da yine bu salonda tanıdı.

Madagyan'ın salonu Yesayan'ın edebi çevreleri tanınması ve onun hayatta alacağı tutumun oluşmasında önemli bir rol oynamıştı. Zira bu salonda, insanlarda hayranlık uyandıran ve söylemleriyle toplumu yönlendiren bu insanların gerçekte ne kadar sığ olabileceklerini, yahut söylemleriyle hareketlerinin nasıl tezatlar oluşturabileceğini kısa zamanda görmüş ve kendi yolunu kendisi çizmişti.

1890'lı yıllar, yaşanan isyanlar, politik kargaşalar ve katliamlar nedeniyle Osmanlı Ermenileri için hayli zor yıllardı. Bu nedenle Zabel, Aralık 1895'te babasının tavsiyesi üzerine eğitimine devam etmek üzere Paris'e gitti. Sorbonne Üniversitesi'nde ve Collage de France'da edebiyat ve felsefe derslerini takip eden Zabel, böylece üniversiteye giden ilk Ermeni kadınlardan da bir tanesi oldu. Öğrencilik yıllarında da geçimini sağlayabilmek adına edebi faaliyetlerine Paris'te devam etti.

1900 yılında Dikran Yesayan ile Paris'te evlenen Zabel Yesayan'ın bu evlilikten Sofi isiminde bir kızı ile Hrand isiminde bir oğlu dünyaya geldi. 1902 yılında Yesayan Ailesi İstanbul'a geri döndü. Zabel Yesayan edebiyat hayatının en önemli eserlerinden bir tanesi olan Isbasman Sırahin Meçyani Bekleme Odası isimli romanını 1903'te İstanbul'da yayınladı. İstanbul'da geçimlerini sağlayamayan Yesayan Ailesi, 1905 yılında Paris'e geri döndüler. Aynı yıl Zabel Yesayan Ermeni aydınlarını hicvettiği Gağdz Hancarner yani Sahte Dahiler isimli romanına başladı fakat eserin karakterlerinin gerçek isimler olması dolayısıyla bu roman yarım kaldı.

1908'deki Jön Türk Devrimi'nin ardından İstanbul'a dönen Zabel Yesayan, bir çok kimsenin aksine Meşrutiyet Türkiye'si'ne romantik bir gözle bakmadı. Ermeni komitelerinin mensupları dahi İttihat ve Terakki Partisi'nin üyeleriyle birlikte mezarlıklarda verdikleri nutuklarında ülkenin durumu ve geleceği hakkında ütöpik portreler çizerken Yesayan, devrime rağmen hiç bir şeyin değişmediğini hatta daha da kötüye gittiğini kolaylıkla görebildi. Bu realist kişiliği ve olayları düzgün bir şekilde analiz ederek değerlendirebilmesi sayesinde dili her geçen gün biraz daha siyasileşmeye ve halkı açıkça devrime davet etmeye başladı. O yıllarda Taşnaksutyun Partisi'ne de üye olmuştu. Fakat kısa bir süre sonra "partinin kuruluş dönemindeki sosyalist ilkelerden uzaklaştığı" gerekçisiyle Taşnaksutyun'dan ayrıldı.

Zabel Yesayan'ın kadın meselesine bakışı da benzer biçimde şekillenmişti. Çağdaşı Zabel Asadur gibi yazarların aksine kendisini feminist olarak tanımlamayan ve uzun yıllar feminizm üzerine yazılar kaleme almaktan çekinen Yesayan, kadının toplumdaki rolüne ve uğradığı haksızlıklara gerçekçi biçimde bakmak gerektiğine inanıyordu. Romanlarında ve yazılarında haksızlığa uğrayan ve ezilen kadınlardan çok, alt sınıftan gelen erkeklerin ve kadınların sefaletlerini dile getirmeyi tercih ediyordu. Yesayan'ı kadınların özgürleşmesi üzerine düşünmeye iten ve ona kadınların hakları hakkında yazılar yazdıran da yine babası olmuştu. Zabel Yesayan otobiyografisinde babasının kendisini yönlendirmelerini şu satırlarla anlatıyordu:

"Bir akşam babam bana bir gazetenin ilk sayısını getirdi ve bundan sonra bu gazeteyi düzenli olarak okumamı öğütledi. Babamın abone olduğu bu gazete Hovhannes Şahnazaryan'ın çıkardığı günlük Hayrenik'ti. Babam beni kadınların özgürleşmesi konusunda yazmaya yönlendiriyordu. Bu sorunun ancak kadınların erkeklerle eşit eğitim almalarıyla çözüleceği fikrindeydi. Bana tezlerini aktarıyordu, ben de yazıyordum."

Bu ilk dönemde kadınların özgürleşmesi hakkındaki yazılarını da sadece babasını memnun etmek için yazdığını söyleyen Zabel Yesayan, bu konuda babasından ayrılıyordu. Yesayan babası gibi kadınlara, erkekler ile aynı eğitim imkanlarının tanındığı zaman kadınların

özgürleşeceğine inanmıyordu. Zabel Yesayan, kadınların özgürleşmesi için tüm sistemin değişmesi gerektiğini savunuyor ve bu hareketi öncelikle kendi hayatında başlatıyordu.

Nisan 1909'da Adana'da yaşanan Ermeni katliamları Zabel Yesayan'ın Jön Türk Devrimi hakkında haksız olmadığını gösterdi. Olayları yerinde incelemek ve ilk elden bilgi sahibi olmak üzere Adana'ya giden siyasetçilerin ve aydınların arasında Zabel Yesayan da yer aldı. Adana'da üç ay geçiren Yesayan, gözlemlerini, yaptığı araştırmaları, şahitliklerini ve Adana'daki kurbanların anlattıklarını Averagnerun Meç yani Yıkıntılar Arasında ismiyle kitaplaştırarak 1911 yılında İstanbul'da yayınladı.

24 Nisan 1915'de İstanbul'daki Ermeni aydınlarının tutuklanarak sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkartılmasıyla birlikte aynı sonun kendi başına da gelmesinden çekinen Zabel Yesayan bir hastanede saklandı. Kendisini önce bir Türk kadını, sonra da Rum bir dantelci olarak tanıtarak Bulgaristan'a kaçtı. Bu sırada oğlu Hrand İstanbul'da kendisiyle kalıyor, kızı Sofi ile eşi Dikran ise Paris'te bulunuyordu. 1915 yılında Bulgaristan'a kaçan Zabel Yesayan oğlunu bir daha ancak 1917 yılında görebildi.

1917'de Bakü'de Ermeni mülteci ve yetimlere yardım edebilmek için çalışıyordu. Aynı yıl Joğovurti Mı Hokevarkı yani Bir Halkın Son Nefesi isimli romanı yayınlandı. 1918 yılında Ortadoğu'nun dört bir köşesine dağılmış binlerce Ermeni yetimine yardım etmek için Bakü'den ayrıldı. 1920'de Arşak Çobanyan'a yazdığı mektubunda bu konuyla ilgili şöyle diyordu:

“Bütün Ermeni halkı tehlike altında ve öncelikli sorun, bu halkın fiziksel varlığını korumaktır. Ben yetimleri ve tehcir artıklarını kurtarma işini üzerime almış bulunmaktayım.”

1921 yılında Paris'e geri dönen Zabel Yesayan, Yerevan Dergisi'nde editör olarak çalışmaya başladı. Edebiyatı etkili bir güç olarak gören ve Ermenileri bir araya getirmenin tek yolunun edebiyat olduğuna inanan Yesayan 1923 yılında Yerevan Dergisi'nden okuyucularına şu

şekilde sesleniyordu:

“Edebiyatı, dört bir yana dağılmış halkımızı bir arada tutacak en güçlü bağ olarak görmenin ve buna göre hareket etmenin zamanı geldi.”

1926-1927'de Moskova'yı ve Sovyet Ermenistanı'nı ziyaret eden Zabel Yesayan, 1928'de Marsilya'da ziyaret izlenimlerini anlattığı ve sovyet sistemini övdüğü Brometeosın Azadakrıvadzyani Kurtarılmış Prometheus isimli eserini yayınladı. 1933'te Ermenistan'a yerleşen Yesayan, Ermeni Yazarlar Birliği'nin yönetim kurulunda yer aldığı gibi Ermeni Devlet Üniversitesi'nde de Batı Ermeni Edebiyatı dersleri verdi. 1934'te Girage Şabig yani Ateşten Gömlek ve 1935'te Silahdari Bardeznerı yani Silahtar Bahçeleri isimli romanları yayımlandı. Bu kitaplar Yesayan'ın son eserleri oldu, 1937'de Stalin'in kovuşturmaları sırasında tutuklandı ve Sibiryaya sürülerek 1942'de yahut 1943'te

bilinemeyen şartlar altında hayatını kaybetti.

Hayatı boyunca şiirler, fıkralar, romanlar, hikayeler ve tiyatro oyunları kaleme alan Zabel Yesayan'ın hayatı ve fikirleri diğer dört kadın yazarla birlikte "Bir Adalet Feryadı" isimli çalışmada, Lerna Ekmekçioğlu ve Melissa Bilal'in editörlüğünde 2006 yılında Aras Yayınları tarafından yayımlandı. Yesayan'ın Yıkıntılar Arasında isimli eseri yine Aras Yayınları tarafından Türkçe olarak yayımlandığı gibi Silahdarın Bahçeleri isimli romanı ise Belge Yayınları'ndan çıktı.

Kaynak: 5harfilier.com